

Naselje bosutske grupe na iločkom Gornjem gradu

The Bosut Group Settlement in the Upper Town of Ilok

Izvorni znanstveni rad

Prapovijesna arheologija

Original scientific paper

Prehistoric archaeology

DARIA LOŽNJAK

Institut za arheologiju

Ulica grada Vukovara 68

HR-10000 Zagreb

daria.loznjak@iarh.tel.hr

UDK/UDC903.42(497.5Ilok)“6377/6383”

Primljeno/Received: 27. 05. 2002.

Prihvaćeno/Accepted: 11. 06. 2002.

U radu se preliminarno objavljuju rezultati istraživanja na položaju Dvora knezova Iločkih u Iloku koji se odnose na protopovijesno vrijeme. Keramički nalazi koji potječu iz samo djelomično očuvane stratigrafije naselja ukazuju na njegovu pripadnost bosutskoj grupi, s prisutnošću elemenata daljske keramografije. Nalazi su prilog poznavanju prapovijesnih naselja na iločkoj zaravni i dijelom rasvjetljavaju granicu bosutske i daljske grupe na prostoru sjeverozapadnog Srijema.

Ključne riječi: Ilok, Gornji grad (Tvrđava), Srijem, kasno brončano doba, starije željezno doba, naselje, bosutska grupa, daljska grupa.

Key words: Ilok, Upper Town (Fortification), Srijem, Late Bronze Age, Early Iron Age settlement, Bosut group, Dalj group.

Na rubu prapornog ravnjaka koji čini desnu obalu Dunava visokom, iznad važnoga riječnog prijelaza iz Srijema u Bačku, nalazi se već tisućljećima privlačno mjesto za naseljavanje, o čemu svjedoče brojni nalazi s područja grada Iloka. Arheološka svjedočanstva najčešće su se očuvala kao slučajni nalazi poradi gradnji unutar urbane zone, što je Ilok još od srednjovjekovnih vremena. Prva zaštitna arheološka iskopavanja, koja su dala iznimno vrijedne podatke o prapovijesnom i srednjovjekovnom razdoblju, poduzeta su 1982. godine uz sjeverne zidove iločkoga grada. Godine 2001. arheološko-konzervatorski radovi odvijali su se sjeverno od istočnog krila dvorca knezova Odescalchi.¹ Istraživanja su na svjetlo dana iznijela nasipane recentne slojeve iz vremena obnove dvorca te oblikovanja terase kao i baroknu arhitekturu. Otkriveni su srednjovjekovni zidovi i njima pripadajući ukopi. Unatoč bogatoj graditeljskoj aktivnosti, na reprezentativnom položaju iločkoga Gornjeg grada dijelom je očuvana stratigrafija prapovijesnih vremena. Radi se o slojevima naselja bosut-

ske grupe. Rezultati i nalazi iz tih istraživanja, koji se odnose na vrijeme prvih stoljeća posljednjeg tisućljeća pr. Kr., predstavljeni su u ovom radu u kojem se istodobno otvara pitanje granice između bosutske i daljske grupe te njihovih međusobnih utjecaja na ovom prostoru.

PREGLED ISTRAŽIVANJA BOSUTSKE GRUPE

Bosutska grupa izdvojena je prema rezultatima istraživanja višeslojnih nalazišta u Srijemu (Gomolava, Gradi-na na Bosutu, Kalakača), Bačkoj (Popov Salaš, Feudvar) i Banatu (Židovar) kao i na osnovi terenskih pregleda i sondiranja drugih manjih nalazišta u Vojvodini i na području Derdapa.

Istraživanja višeslojnog naselja Gomolave kod Hrtkovaca na Savi započela su još davne 1904. godine, iskopavanjem koje su poduzeli J. Brunšmid i muzejski povjerenik M. Vohalski koji je istraživanja nastavio 1908. godine (DIMITRIJEVIĆ, 1956., 5.). Od nalaza s prvih istraživanja na Gomolavi koji se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu nekoliko keramičkih ulomaka pripada materijalnoj ostavštini bosutske grupe (DIMITRIJEVIĆ, 1956., T. XIII., 5-6; T. XIV., 7, 9). Istraživanja su na Gomolavi nastavljeni pedesetih godina 20. st. kada je keramika s obilježjima bosutske grupe zabilježena u tzv. sloju označenom

¹ Arheološko-konzervatorske radove poduzeo je Institut za arheologiju u sklopu projekta istraživanja i obnove povijesne jezgre Iloka, u kojem sudjeluju: Zavod za zaštitu spomenika u Osijeku, Hrvatski restauratorski zavod i Institut za arheologiju. Voditelj arheološko-konzervatorskih radova je prof. dr. sc. Željko Tomičić, kojem ovom prilikom zahvaljujem na ukazanoj prilici za obradu i objavu ove građe. Zahvaljujem i Kristini Jelinčić, dip. arh. za crteže koje je izradila.

panonskom keramikom, uz koju se prema Rašajskom nalaze i ulomci starije keramike (RAŠAJSKI, 1954., 190., T. IX., 10-11, 14, T. X., 1-2). Iz tih istraživanja potječe nalaz skupne grobnice I koja pripada kasnije izdvojenoj ranoj fazi bosutske grupe (TASIĆ, 1972., 27., 32.). Sustavna istraživanja na Gomolavi nastavljena su 1965. godine tijekom kojih je prepoznat sloj brončanoga i starijega željeznog doba, čiji se nalazi na osnovi stratigrafskih podataka nisu mogli odvojiti (JOVANOVIĆ, 1965., 121.). Nalaze iz stariježeljeznodobnog sloja kojeg je tek trebalo definirati u vremenskim kao i u kulturnim okvirima, opisao je N. Tasić (TASIĆ, 1965., 203., T. XII.-XIV.). O nalazu skupne grobnice II na Gomolavi 1971. godine te o kasnijim nalazima keramike bosutske grupe ponovno je izvjestio N. Tasić koji je na osnovi stilske analize prepoznao dvije i nagovijestio treću grupu keramike koje će biti od presudne važnosti u periodizaciji bosutske grupe (TASIĆ, 1972.-1973., 102., 108.-114.). Sloj najstarije faze bosutske grupe² označen je na Gomolavi kao horizont Gomolava V a, kojem pripadaju i nalazi iz dviju skupnih grobnica (TASIĆ, 1986.-1987., 90., sl. 1.).

Istraživanja Gradine na Bosutu započela su 1964. godine. Tijekom pokusnih dvogodišnjih iskopavanja u stratigrafiji naselja uočen je sloj starijega željeznog doba, debljine 2,60 m (MILOŠEVIĆ, 1964., 19.; TASIĆ, 1971., 63.). S istraživanjima se nastavilo 1975. godine na osnovi kojih je zaključeno kako se radi o višeslojnom prapovijesnom naselju s impresivnim kulturnim slojem starijeg željeznog doba, čija debljina iznosi oko 3,15 m, unutar kojeg je moguće izdvojiti oko deset stambenih horizonata i nekoliko faza obnavljanja (POPOVIĆ, 1981., 12.).

Zaštitna istraživanja zbog izgradnje auto-cesta Beograd-Novog Sada provedena su u razdoblju od 1971. do 1974. godine na nalazištu Kalakača pokraj Beške na jugoistočnim obroncima Fruške gore tijekom kojih su zabilježeni dijelom očuvani sloj starijega željeznog doba te u zdravicu ukopani objekti kao i ostaci podnica nadzemnih kuća (MEDOVIĆ, 1971., 28., T. XII.; MEDOVIĆ, 1974., 53.). Naselje na Kalakači u starijoj fazi utvrđeno je na južnoj strani zaravni rovom koji je kasnije bio zatrpan te se naselje proširilo preko njega (MEDOVIĆ, 1974., 54.; MEDOVIĆ, 1986., 66.-67.).

U dosadašnjim istraživanjima bosutske grupe nisu otkrivena groblja. Grobovi su zabilježeni na Gomolavi, gdje postoje dvije kolektivne grobnice od kojih se masovna grobnica II s kosturnim ukopima datira u kraj faze Bosut I (VASIĆ, 1987., 548.-549.). U Vrdniku na južnim obroncima Fruške gore pronađen je kosturni grob, u kojem je pokojnik bio položen u zgrčenom položaju u raku trapezastog oblika ukopanu u eneolitički sloj naselja. U raci su pronađeni ulomci keramike Kalakača horizonta ((MEDOVIĆ, 1984.-1985., 5., T. I.), prema kojoj je grob datiran u fazu Bosut I (VASIĆ, 1987., 548.-549.).

U istočnoj Bačkoj na sjevernom rubu Titelske zaravni, uz staro korito Tise koja se južnije od te visoravni ulijevala u Dunav, nalazi se prapovijesno naselje Feudvar. Prva istraživanja na Feudvaru izvršena su 1951. i 1952. godine kada je zaključeno da se radi o utvrđenom naselju koje je živjelo u vrijeme neolitika, vatinske te Belegiš II kulture (RAŠAJSKI, ŠULMAN, 1953., 129.-130., T. I.-V.). Istraživanja na Feudvaru nastavljena su 1986. godine, pri čemu su istraženi grobovi latenskog vremena, slojevi naselja starijega željeznog doba koji pripadaju trima razvojnim fazama bosutske grupe, te brončanog doba do razdoblja Br B (MEDOVIĆ, HÄNSEL, 1989., 67.). Na Feudvaru je potvrđen stratigrafski kontinuitet kasnobrončanodobnoga u naselje starijega željeznog doba (ROEDER, 1992.).

U Banatu blizu naselja Jaša Tomić otkriven je zgrčenac, uz kojeg su u grobu bila priložena dva lonca i tri šalice te kameni žvanj (MEDOVIĆ, 1999., 39.). Grob je prema priložima datiran u Kalakača horizont (vrijeme Ha B2 - Ha B3) bosutske kulture (MEDOVIĆ, 1999., 39., Abb. 2.).

Sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća izdvojeni su i definirani nalazi s istraživanja ovih nalazišta te niza drugih lokaliteta na području Đerdapa u Srbiji, kao nalazi bosutske grupe, nove kulture starijega željeznog doba na području Vojvodine i uže Srbije (TASIĆ, 1971., 61.). Prema Tasiću, područje bosutske kulturne grupe bio je veći dio prostora Vojvodine, zapadne, središnje i istočne Srbije, a preko Save širilo se na prostor Bosanske Posavine, te na istok prema Rumunjskoj. Tu se spaja sa grupama Basarabi kompleksa kojemu i pripada kao njegova zapadna varijanta (TASIĆ, 1971., 67.-68.). Genezu bosutske kulturne grupe Tasić objašnjava migracijom s istoka krajem brončanoga doba s područja Basarabi kompleksa (TASIĆ, 1971., 69.). Rastko Vasić zastupao je mišljenje da Basarabi keramiku kao glavnu odliku bosutske grupe treba povezati s autohtonim elementima kasnoga brončanog doba koji su na nekim područjima preživjeli prijelaz iz kasnoga brončanoga u starije željezno doba (npr. u Đerdapu). Tako su stvorili osnovu budućega keramičkog stila koji se onda širio na zapad, te se na području južne Vojvodine i sjeverne Srbije asimilacijom tog stila od strane tamošnjeg stanovništva, razvila bosutska grupa (VASIĆ, 1973., 99.). O periodizaciji bosutske grupe pisao je Predrag Medović na osnovi stratigrafije eponimnog nalazišta bosutske kulture tell naselja Gradine na Bosutu (MEDOVIĆ, 1978.). Prema rezultatima iz 1975. godine, Medović je izdvojio Bosut III kao sloj starijega željeznog doba impozantne debljine od 3,15 m koji je prema stratigrafskim, kulturnim i stilskim značajkama razdijelio na tri horizonta, među kojima nema uočljivog prekida: Bosut III a-c (MEDOVIĆ, 1978., 14.). Najstariji horizont starijeg željeznog doba Bosut III a na Gradini na Bosutu leži na sloju mlađe faze vatinske kulture u koju su ukopane halštatske jame (MEDOVIĆ, 1978., 15.). Jasnijem definiranju horizonta Bosut III a pridonijelo je istraživanje gradinskog naselja Kalakača kod Beške na lesnoj terasi, na desnoj obali Dunava. Najveći dio materijala Bosut III a horizonta nalazio se u objektima ukopanim u zdravicu, dok je izdvojeno malo nalaza iz mlađih horizonata starijega željeznog doba, koje je većim dijelom

2 U povijesti istraživanja bosutske grupe naglasak je stavljen na najranije razdoblje, tzv. Kalakača fazu, jer mlađe faze iste grupe prelaze okvir ovog rada.

odnijela erozija (MEDOVIĆ, 1978., 16.). Zanimljivo je zapažanje Medovića o zemuničkoj fazi na početku stariježe-ljeznodobnog naseljavanja na Kalakači te na Gradini na Bosutu, dok su u mlađim fazama oblici i karakter objekta ovisili o podlozi i količini naseljenog prostora, npr. na bosutskoj Gradini, kasnije su zabilježene isključivo nadzemne kuće (MEDOVIĆ, 1978., 18.). Kulturnom, stilskom te statističkom analizom keramike Bosut III a horizonta s naselja Kalakača i Gradina na Bosutu, gdje postoje pouzdani stratigrafski odnosi kao i prema rijetkim, ali dragocjenim nalazima metalnih predmeta u slojevima na Kalakači, Gradini na Bosutu te u "masovnoj grobnici II" na Gomolavi, ovaj je horizont datiran u vrijeme Ha B2-3, odnosno u "gvozdeno doba II" na području Srbije (MEDOVIĆ, 1978., 43.-48.).

Prema rezultatima i građi dobivenoj istraživanjima naselja na Gomolavi, Kalakači i Gradini na Bosutu te rekonstruiranjem nalazišta u Srijemu, Dragan Popović načinio je tipološku podjelu keramike starijega željeznog doba za područje Srijema (POPOVIĆ, 1981.). Prema profilaciji razdvojio je lonce, pithose, zdjele i pehare s karakterističnim tipovima za svaku pojedinu fazu razvoja kao i zajedničke oblike koji se pojavljuju tijekom svih faza bosutske grupe (POPOVIĆ, 1981., 21.-29.). Prema obilježljima keramike, Popović je uveo nove pojmove za razvojne faze bosutske grupe prema podjeli P. Medovića: Bosut III a nazvao je Kalakača horizontom, Bosut III b Basarabi horizontom, a Bosut III c "kanelovanim horizontom" (POPOVIĆ, 1981., 23.). Za najstariju fazu Bosut III a izdvojio je četiri karakteristična tipa lonaca, pet tipova pithosa i osam tipova zdjela. Riječ je o keramici oker-smeđe, sive, tamnosive i crne boje koja je ukrašena urezanim linijama, složenim u više redova, kosim zarezima, kružnim udubljenjima, plastičnim trakama ukrašenim otiscima prstiju ili kosim zarezima, barbotinom, te fasetiranjem i kaneliranjem koji se najčešće nalaze na rubu zdjela uvučenog ruba (POPOVIĆ, 1981., 23.-24., 28.-29.). N. Tasić je bosutsku grupu podijelio na tri faze Bosut I-III koje su sinkrone fazama Medovića Bosut III a-c te fazama Popovića: Kalakača - Basarabi utjecaj - faza kanelovane keramike (TASIĆ, 1983., 123.). Fazu Kalakače, odnosno Bosuta I, R. Vasić datira prema metalnim nalazima od 10. st. pr. Kr. do prve polovine 8. st. pr. Kr. - Ha B1-3 (VASIĆ, 1987., 545.). Faza Bosut I definirana je kao izdvojena pojava na sjeveru Balkana, nastala u 10. st. pr. Kr. u vrijeme stabilizacije nakon dva vala seoba. Ona počiva na supstratu Belegiš II kulture s korijenima u vatinskoj kulturi srednjeg i kasnoga brončanog doba. Novi se oblici pojavljuju u keramici, naselja se podižu na novim položajima i prisutne su promjene u načinu pokopavanja, koliko se to može zaključiti pri sadašnjem stanju istraživanja (VASIĆ, 1987., 552.).

Poznavanje faze Bosut I bosutske grupe temelji su najvećim dijelom na sustavno istraživanjima, sondiranim i dosad registriranim naseljima, kojih je samo na području srpskog Podunavlja do 1990. godine otkriveno više od stotinu (MEDOVIĆ, 1990., 24.). Naselja te faze dijele se na ravničarska i gradinska, a oba su tipa podizana na obalama rijeka i bara ili u njihovoj neposrednoj blizini (MEDOVIĆ, 1990., 24.).

PREGLED ISTRAŽIVANJA ILOKA

U južnom dijelu Panonske nizine, na desnoj obali Dunava koji tu zaobilazi sjeverozapadne obronke Fruške gore, na visokom sjevernom rubu prapornog ravnjaka koji strmo pada prema rijeci i s kojeg pogled puca prema ravnoj Bačkoj, smjestio se Ilok. Osnovni preduvjet za naseljavanje bio je povoljan položaj na Dunavu na mjestu važnoga riječnog prijelaza i rubu plodnosne lesne zaravni (GEOGRAFIJA, III, 1975., 162.). Iločki plato, koji je danas dio urbane cjeline pod nazivom Gornji grad, naseljen je još u vrijeme eneolitika za trajanja badenske i vučedolske kulture (MARKOVIĆ, 1993., 121.). U radovima u dvorištu Franjevačkog samostana na sjeveroistočnom dijelu zaravni 1980. godine otkriveni su objekti i nalazi vinkovačke kulture (BATOROVIĆ, 1981., 19.-21.; BATOROVIĆ, 1983., 53.-54.). Više podataka o naselju vinkovačke kulture dala su zaštitna istraživanja 1982. godine uz kuriju Brnjaković i sjeverni zid iločke tvrđave. Tada su otkriveni tragovi mlađeg naselja iz srednjega i kasnoga brončanog doba, s trajanjem do u starije željezno doba. Koliko je taj položaj bio privlačan za naseljavanje, govore u prilog ostaci rimskoga i srednjovjekovnog te turskoga materijalnog naslijeđa (BATOROVIĆ, 1983., 55.-57.; MARIĆ, 1987., 5.).

Prilikom kopanja podruma u Dunavskoj ulici u Iloku zapadno od Tvrđave pronađena je ostava predmeta koji pripadaju opremi za sprežanje konja iz Ha B-C vremena (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1968.). U sjeverozapadnom dijelu grada Iloka na položaju Šalitra, pronađeni su ulomci keramike iz brončanoga i starijega željeznog doba (GÖRICKE, 1976., 25.). Položaj se nalazi zapadno od dvorca i Dunavske ulice, gdje su također zabilježeni nalazi iz toga vremena. Oko 1900. godine u Iloku su na položaju Vinogradi pronađene dvije igle s narebrenim vratom i glavicom u obliku makovice. Pretpostavlja se kako igle potječu iz uništenoga groba i datirane su u fazu I kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj (VINSKI-GASPARINI, 1973., 50., T. 19., 1-2). Na Šokačkom brdu je 1975. godine pronađen grob s dvije brončane narukvice i ogrlicom od perli koji je pripisan halštatskom vremenu (GÖRICKE, 1976., 26.). Na položaju Međa kod Principovca izvan grada Iloka, već na obroncima Fruške gore, pronađeni su ulomci brončano- i stariježeljeznodobne keramike (GÖRICKE, 1976., 25.).

STRATIGRAFIJA NASELJA BOSUTSKE GRUPE NA POLOŽAJU DVORA KNEZOVA ILOČKIH U ILOKU

Arheološko-konzervatorski radovi poduzeti 2001. godine sjeverno od zida istočnoga krila dvorca knezova Odescalchi iznijeli su na svjetlo dana baroknu podrumsku arhitekturu, nasipane recentne slojeve, gotičke zidove i ukope uz njih te u malom dijelu očuvanu stratigrafiju slojeva bosutske grupe koja leži na dijelom sačuvanom polukopanom objektu (sl. 1.). Objekt je većim dijelom uniš-

ten srednjovjekovnim ukopima te zidovima baroknog podruma koji su podizani na zdravici (sl. 2.). Nalazi keramike i kućnog lijepa prisutni su i u prebačenim slojevima iznad stratigrafije bosutske grupe te u srednjovjekovnim ukopima za temelje zidova. O namjeni objekta poradi njegove uništenosti ne može se ništa pouzdano reći. Iz zatečenog stanja može se zaključiti kako je objekt bio zapunjen slojem svijetlosive ilovače (SJ 132) koji pada od zapada prema istoku. U sloju je zabilježeno tek nekoliko ulomaka keramike. Prapovijesni ukop objekta (SJ 146) bio je zapunjavan dalje slojem od smeđe ilovače s garom (SJ 108, SJ 109) koji pada prema istočnom profilu. U sloju je pronađena manja količina keramike, kameni žrvanj, odbojak, životinjske kosti i školjke. Ovim slojem vjerojatno se težilo zatrpiti ukopani objekt i približno zaravnati teren. Sljedeći je sloj od sivosmeđe zemlje s garom (SJ 106) koji pada radi ukopa od zapada prema istoku. U sloju su otkrivene veće količine keramike, lijepa, životinjske kosti i školjke. Slijedi tanki sloj svijetlosmeđe ilovače (SJ 105) koji se nalazio bliže istočnom profilu ispod zida SJ 004. Sloj je presječen kasnosrednjovjekovnim ukopom SJ 085 i sadržavao je manje količine keramike. Sloj sivosmeđe zemlje s garom i mrvicama kućnog lijepa (SJ 100) nalazio se uz zid SJ 004 iznad SJ 106. U sloju je pronađena manja količina keramike te životinjske kosti. Uz sloj (SJ 100) nalazi se sloj (SJ 099). Radi se o sloju sivomaslinaste masne zemlje koji blago pada od zapada prema istoku zbog ukopa SJ 146. U sloju su pronađene veće količine keramike, kućni lijep, brončana igla, životinjske kosti, školjke te ugljen. Iznad sloja (SJ 099) zabilježen je tanki sloj svijetle ilovače

(SJ 101) u kojem su pronađeni ulomci keramike, lijep, uteg te životinjske kosti. Iznad sloja (SJ 099), a istočno od SJ 101, nalazi se sloj sive zemlje s garom SJ 094 u kojem je pronađena keramika, lijep i životinjske kosti. Iznad slojeva SJ 094 i SJ 101 nalazio se sloj maslinastosive zemlje s mrvicama gara (SJ 088) u kojem su pronađene veće količine keramike, kućni lijep, životinjske kosti i školjke. Iznad tog sloja pri iskopavanju zatečen je sloj svijetlosive ilovače, prošaran prezlima kućnog lijepa i ugljenom (SJ 083) u kojem je pronađena keramika, lijep, veliki utezi, životinjske kosti i školjke, ugljen i sjemenke.

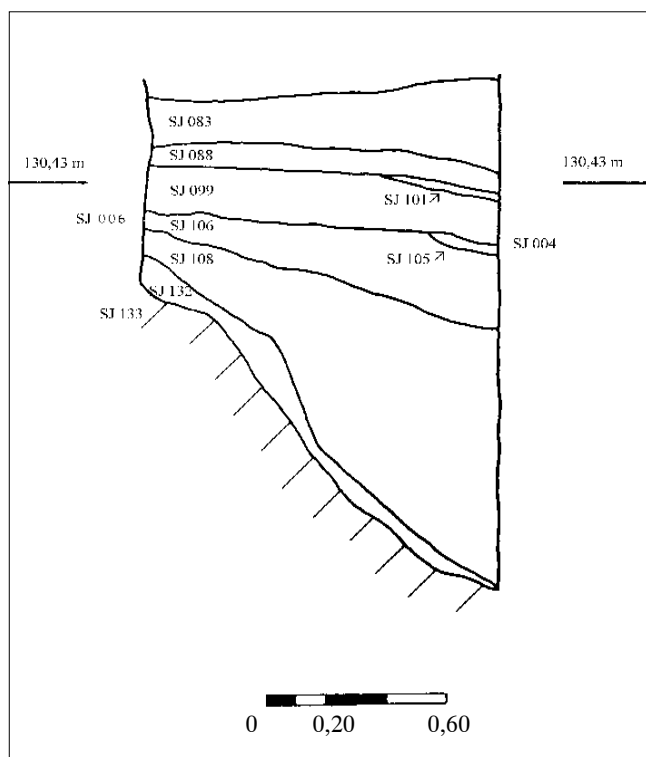
U sloju SJ 108 pronađeni su ulomci lonaca zaobljenog tijela te ravnoga, zadebljaloga ili izvučenog ruba, zatim lonci zaobljenog tijela sa stožastim vratom (T. 1., 3) te lonci S-profiliranog tijela, čiji je izvučeni rub ponekad fasetiran. Uočene su i zdjele zaobljenog tijela, ravnoga i uvučenog ruba (T. 1., 1) kao i ulomci trbuha s kosim kaneliranjem (T. 1., 2).

U sloju SJ 106 zabilježene su zdjele zaobljenog tijela, ravnoga (T. 2., 4), uvučenoga ili izvučenog ruba. Prisutne zdjele uvučenog ruba ukrašene su vodoravnim ili kosim fasetiranjem (T. 2., 1-2) te okomitim ili kosim kaneliranjem (T. 2., 3). Zdjele zaobljenog tijela ukrašene su i vodoravnim žljebovima ili urezanim linijama. Prisutne su i zdjele bikonične profilacije (T. 5., 3). U sloju su pronađeni lonci zaobljenog tijela i izvučenog ruba (T. 3., 1) koji su u pojedinim slučajevima ukrašeni otiscima prstiju ili okomitim urezima, načinjenim nekim instrumentom. Lonci zaobljenog tijela i stožastog vrata imaju trbuh ukrašen okomitim kanelurama (T. 5., 4). Prisutni su i lonci S-profiliranog tijela i izvučenog vodoravno fasetiranog ruba (T. 3., 2). Pronađene su šalice zaobljenog tijela i ravnog (T. 4., 2) ili uvučenog ruba. Zamijećeni su ulomci ukrašeni girlandoidnim žljebovima (T. 3., 4) te ulomci ukrašeni barbotinom.

U sloju SJ 099 pronađeni su ulomci zdjela zaobljenog tijela i ravnoga ili uvučenog ruba te izvučenoga vodoravno fasetiranog ruba. Zdjele zaobljenog tijela i ravnog ruba su neukrašene (T. 5., 2), a u rijetkim slučajevima u gornjem dijelu tijela imaju ukras vodoravnih linija načinjen žljebljenjem. Prisutno je i ukrašavanje metličasto urezanim linijama u donjem dijelu tijela posude (T. 6., 1). Zdjele zaobljenog tijela i uvučenog ruba ukrašene su kosim fasetiranjem ili kaneliranjem. Pronađeni su lonci zaobljenog tijela s ravnim ili izvučenim rubom (T. 6., 2) te vodoravno izvučenim rubom koji je ukrašen vodoravnim fasetiranjem. Rubovi lonaca ukrašeni su otiscima prstiju ili kosim urezima. Pronađeni su ulomci ukrašeni vodoravnim ili nepravilnim kosim žljebovima i kaneliranjem.

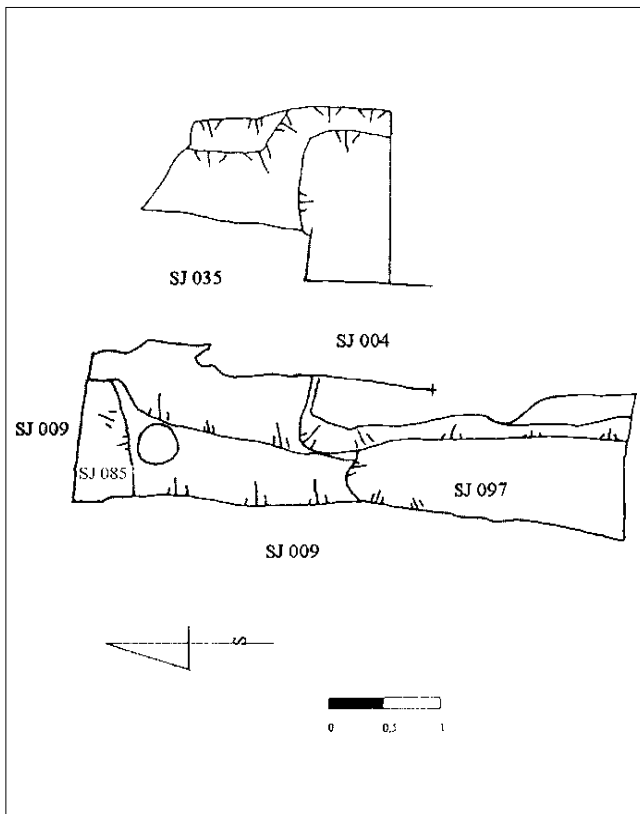
Sloj SJ 088 sadržavao je zdjele zaobljenog tijela i ravnog ili uvučenog ruba. Uvučeni rubovi zdjela zaobljenog tijela ukrašeni su kosim kaneliranjem ili fasetiranjem. Pronađeni su lonci zaobljenog tijela i ravnog ili izvučenog ruba. Zamijećeni su ulomci ukrašeni vodoravnim žljebovima.

U sloju SJ 083 pronađene su zdjele zaobljenog tijela ravnoga, uvučenoga ili izvučenog ruba. Zdjele uvučenog ruba ukrašene su kosim fasetiranjem ili kaneliranjem. Zabilježena je i zdjelica zaobljenog tijela i cilindričnog vrata (T. 7., 1). Pronađeni su ulomci lonaca s ravnim i izvučenim

Sl. 1. Profil stratigrafije bosutske grupe sačuvan između zidova SJ 004 i SJ 006

Fig. 1 Profile of the stratigraphy of the Bosut group preserved between the walls SJ 004 and SJ 006

Sl. 2. Prapovijesni ukop presječen ukopima SJ 085 i SJ 097, te zidovima SJ 035 i SJ 004

Fig. 2 Prehistoric trench cross-sectioned by trenches SJ 085 and SJ 097, and walls SJ 035 and SJ 004

rubovima (T. 6., 3; T. 7., 3). Izvučeni rubovi ukrašeni su otiscima prstiju (T. 7., 2) ili vodoravnim fasetiranjem. Lonac zaobljenog tijela i ravnog ruba ima plastičnu traku s otiscima prstiju. Zabilježena je i šalica zaobljenog tijela i ravnog ruba s ručkom koja nadvisuje rub. Pronađen je i kantharos zaobljenog tijela, stožastog vrata i ravnog dna s trakastim ručkama (T. 1., 4). Kantharos je crvene boje i polirane površine te pokazuje tragove naknadnog gorenja.

U prebačenim slojevima zabilježeni su ulomci istih oblika i prepoznatljivih ukrasa poput urezanog niza linija (T. 8., 3) ili motiva jelove grančice (T. 8., 1).

Opisana keramika je oker, svijetle do tamnosmeđe ili crne boje te glatke, zagladene, djelomično polirane ili potpuno polirane površine.

Keramički oblici poput lonaca S-profiliranog tijela i izvučenog ruba koji je ponekad fasetiran, lonci zaobljenog tijela i stožastog vrata³ kao i lonci zaobljenog tijela ukrašeni plastičnom trakom s otiscima prstiju, pripisuju se Ka-

3 Lonce zaobljenog tijela, stožastog vrata i izvučenog, u nekim slučajevima fasetiranog ruba D. Popović (POPOVIĆ, 1981., 22.-23., T. XXXIV.-XXXV.) naziva pithosima. P. Medović lonce zaobljenog tijela, stožastog vrata i izvučenog ruba kao i lonce S-profiliranog tijela i izvučenog ruba također naziva pithosima, dok je amforama definirao lonce zaobljenog tijela, stožastog vrata i ravnog ili izvučenog ruba s dvije ručke na ramenu (MEDOVIĆ, 1978., 24.-25., T. CXVIII., CXIX., 1-6). Istu terminologiju primijenio je i R. Vasić (VASIĆ, 1987., 540., sl. 30.).

lakača fazi bosutske grupe. Isto se odnosi i na zdjele zaobljenog tijela i ravnog ruba te zdjele čije je tijelo ukrašeno urezivanjem. U inventaru naselja bosutske grupe prisutni su i šalice s ručicom koja nadvisuje rub te kantharosi.⁴ Zdjele zaobljenog tijela i uvučenog ruba ukrašene fasetiranjem ili kaneliranjem zajednički su oblici daljskoj i bosutskoj grupi (TASIĆ, 1979., 13.). Pobrojani oblici ukrašeni urezanim pojedinačnim ili snopom linija zabilježeni su u naseljima faze Kalakača bosutske grupe, dok se sami oblici, ne uzimajući u obzir ukras, pojavljuju tijekom čitave faze bosutske grupe. Kalakača faza ili Bosut III a horizont zabilježen je na eponimnom nalazištu za ovu fazu, na Kalakači u Srijemu, gdje je život trajao od 10. do 8. st. pr. Kr. (MEDOVIĆ, 1978., 22.-25., T. VII. - XLVII., 4; POPOVIĆ, 1981., 13., 23.-24., T. I. - XII., 2; MEDOVIĆ, 1988., 428.). Oblici posuda i urezani ukras karakteristični za tu najraniju fazu bosutske grupe pronađeni su na Gomolavi (MEDOVIĆ, 1978., 27., T. VIII., 1-2; T. IX., 1-3; T. XII., 1; T. XXVIII., 4; T. XXIX., 4; POPOVIĆ, 1981., 12., 24.) te na Gradini na Bosutu u Srijemu eponimnom nalazištu gdje je bosutska grupa egzistirala tijekom sve svoje tri faze (MEDOVIĆ, 1978., 26.-28., T. XXX., 3 - XLIX., 1, 4-7; POPOVIĆ, 1981., 11.-12., 23.-24., T. I., 2-3 - XXXII., 1-6). U Bačkoj su takvi oblici zamijećeni istraživanjem na Popovu salašu, gdje nije očuvan kulturni sloj, nego većina materijala potječe iz jama i poremećenog sloja, nastalog ukopom latenskih objekata i obradom zemlje (MEDOVIĆ, 1978., 27.-28., T. XIX., 4, 6 - XLIV., 6). U nekoliko horizonata naselja na Feudvaru, najprije sondiranjem pa i sustavnim istraživanjem, zabilježeni su oblici keramike Kalakača faze bosutske grupe (MEDOVIĆ, 1978., 15., T. XXVI., 2; T. XXIX., 7; T. XXXVI., 5; MEDOVIĆ-HÄNSEL, 1988.-1989., 22., T. V., 1-2; ROEDER, 1992., 119., T. 34.-35.; MEDOVIĆ, 1992., 144.-148., T. 48.-49., 1-3).

Među oblicima keramike u stratigrafiji naselja na iločkoj zaravni prepoznati su oblici lonaca te način ukrašavanja koji su svojstveni daljskoj grupi. Najbliže analogije su primjerci posuda iz razorenih grobova s Remova u Šarengradu (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 114., 5-6, 8, 10) i nalaz iz groba 16 na Lijevoj bari u Vukovaru (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 123., 3). Paralele obliku i ukrasu nalazimo na ulomcima s naselja Kraljevac u Daljskoj planini (ŠIMIĆ, 1996., T. 3., 2-3; T. 4., 3, 5) te na posudama s pripadajućeg groblja na položaju Busija u Dalju (VINSKI-GASPARINI, 1973., T. 117., 1, 3). Oblici posuda i ukras gustim okomitim kanelurama (T. 3., 1-2; T. 5., 4) ukazuju na kasnobrončanodobni horizont II daljske kulture, u kojem se oblikovao stilski izričaj daljske kulture (METZNER-NEBELSICK, 1996., 286.-288., Abb. 3.).

U najstarijoj izdvojenoj stratigrafskoj jedinici (SJ 108) zamijećen je i ulomak trbuha posude crne vanjske i svijetlocrvene unutarnje površine. Ulomak je ukrašen kosim kaneliranjem (T. 1., 2) i vjerojatno pripada loncu Belegiš II

4 Kantharose je Medović označio kao pehare među koje ubraja i lonce zaobljenog tijela i stožastog vrata s jednom ručkom (MEDOVIĆ, 1978., 25., T. CXXI.), kao i Popović (POPOVIĆ, 1981., 24., T. XXXVII.).

grupe koja je, prema nalazima pronađenim u iskopavanjima uz kuriju Brnjaković istočno od dvora knezova iločkih, također postojala na iločkoj zaravni (MARIĆ, 1987., 5.).

MIKROTOPOGRAFIJA ILOČKOGA KRAJA; ZAPADNI SRIJEM U PRVIM STOLJEĆIMA PRVOGA TISUĆLJEĆA PRIJE KRISTA I ODNOS BOSUTSKE I DALJSKE GRUPE

Uz ostavu u Dunavskoj ulici br. 8 (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1968.), nalazi koji datiraju u prva stoljeća posljednjeg tisućljeća prije Krista, pronađeni su u ulici M. Tita br. 6 (danas Trg N. Iločkog br. 6). Istodobni nalazi zabilježeni su na Šalitri, dok je na Šokačkom brdu u Iloku pri iskopu temelja za kuću pronađen kosturni grob s dvije brončane narukvice i ogrlicom od perli koji je pripisan starijemu željeznom dobu (GÖRICKÉ, 1976., 25.-26.). Na Principovcu južno od Iloka, na prvim sjevernim obroncima Fruške gore, pronađeni su ulomci brončanodobne i stariježeljeznodobne keramike (GÖRICKÉ, 1976., 25.). Zabilježeni položaji svjedoče o jednom, vjerojatno, većem naselju na iločkoj zaravni (Dvor knezova iločkih, Dunavska ulica, Trg N. Iločkog br. 6 te Šalitra), dok je na uzvišenju koje je klancem odvojeno od iločke zaravni, pronađen kosturni grob. Prikupljeni nalazi s Principovca daju podatak o položaju, vjerojatno, još jednog istodobnog naselja.

Sjeverni rub ravnjaka koji je omeđen Dunavom, a na jugoistoku Fruškom gorom, bogat je nalazištima iz vremena kasnoga brončanog doba i prijelaza u starije željezno doba. Uz ostavu iz Iloka, krugu ostava iz toga doba pripadaju ostava iz Adaševaca (VINSKI, 1955.; VINSKI, VINSKI-GASPARINI, 1956., 66.-67., 80.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1968., 39., karta 1.; VINSKI-GASPARINI, 1973., 167.-169., 177., T. 130. A), te nešto mlađa ostava iz Šarengrada s položaja Baščine (BRUNŠMID, 1900., 59.-67., T. II.-III.; VINSKI, VINSKI-GASPARINI, 1956., 66.-67., 88.; VINSKI, VINSKI-GASPARINI, 1962., 263.-279.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1968., 39., karta 1.; VINSKI-GASPARINI, 1973., 168.-170., 185.-186., T. 130. B-131.). U Šarengradu su grobovi pronađeni na položaju Removo. Metalni predmeti koji se pripisuju paljevinskom grobu datirani su u Ha C stupanj s reminiscencijom na prošla vremena, prema nalazu brončanog razvodnika s upisanim križem (VINSKI, VINSKI-GASPARINI, 1962., 271., T. V., 62-66; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1968., 39., karta 1.). Objelodanjene su i keramičke posude bez sačuvanih grobnih cjelina koje su pripisane daljskoj grupi (VINSKI-GASPARINI, 1973., 158.-162., 185.-186., T. 114.). U Sotinu je slučajno pronađen križni šuplji razvodnik (VINSKI, 1955., 33., sl. 16.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1968., 39., karta 1.). Uz obalu Dunava moguće je dalje pratiti istodobne nalaze na groblju Lijeva bara u Vukovaru, gdje je istraženo 101 paljevinski i 9 kosturnih grobova daljske grupe iz razdoblja kasnoga brončanoga i starijega željeznog doba (VINSKI-GASPARINI, 1973., 158.-164., 187., T. 121.-124.; MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1994., 69.; BALEN-LETUNIĆ, 1996., 29.-33., kat. jed. 55.-56.). Na grob-

lju u Vukovaru primjetan je utjecaj basarapskog stila, odnosno druge faze bosutske grupe, kako na posudama iz grobova (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1994., 72.-73.) tako i na ulomcima koji su kao slučajni nalazi još početkom stoljeća dospjeli u Muzej Slavonije u Osijeku (ŠIMIĆ, 1984.). Groblje na Lijevoj bari u Vukovaru pripada daljskoj grupi, a prisutni su raznoliki utjecaji od kosturnog načina pokopavanja koji je različit od paljevinskog načina ukopa u daljskoj grupi, do grobnih priloga gdje su u oblicima metalnih predmeta vidljivi jugoistočnoalpski i balkanski utjecaji. Istotični utjecaji bosutske grupe prepoznaju se u keramičkim oblicima i karakterističnom ukrasu Basarabi stila (VINSKI, VINSKI-GASPARINI, 1962., 275., T. III.-IV.). Utjecaj bosutske grupe zabilježen je na Daljskoj planini u naselju kasnoga brončanoga i starijega željeznog doba na položaju Kraljevac te na njemu pripadajućem groblju Busiji. Utjecaj je vidljiv u keramici koja bi prema ukrasu pripadala završetku faze Kalakača i fazi Basarabi (ŠIMIĆ, 1996., 36., T. 4., 4, 6, 8).

U jugozapadnom Srijemu registrirano je više lokaliteta najranije faze bosutske grupe. Prije svega na eponimnom i zasad najzapadnijem nalazištu Gradini na Bosutu, gdje je u stratigrafiji zabilježen život tijekom čitave bosutske grupe (TASIĆ, 1971., 63., 67., T. III.-VI.; MEDOVIĆ, 1978., 14., T. XLII.-CXVI.). Tell naselje najranije faze bosutske grupe pronađeno je na Višerovom Gradcu kod Martinaca te u Jarugama kod Višnjiceva (POPOVIĆ, 1981., 13.-14., T. I., 4-5; T. XXXI., 6). Brdski tipovi naselja zabilježeni su na jugozapadnim obroncima Fruške gore i to na Selištu kod Erdevika (POPOVIĆ, 1981., 17., T. VII., 3) te Iloku najbližoj Gradini kod Sota (MEDOVIĆ, 1978., 75., T. XL., 5; T. XLIV., 8; T. CXXXV.; POPOVIĆ, 1981., 18.).

U zapadnom Srijemu još uvijek je nejasna slika o granici između bosutske i daljske grupe. Pri definiranju bosutske grupe N. Tasić nije mogao odrediti granice nove kulturne pojave (TASIĆ, 1971., 67.). Zapadna granica bosutske grupe određena je linijom Vinkovci-Osijek, a sjeverna u Bačkoj linijom južna Bačka-Zrenjanin (TASIĆ, 1974., 269., T. XXIX.). Bosutska grupa u svojoj najranijoj fazi zahvaća područje Vojvodine, izuzevši prostor zapadne Bačke. Medović uočava sličnost metalnih nalaza bosutske i daljske grupe te utjecaj faze Bosut III a na ukrasu posude iz Dalja (MEDOVIĆ, 1978., 46.). K. Vinski-Gasparini južnu i istočnu granicu daljske grupe označava linijom Šarengrad-rijeka Mostonoga u Bačkoj, pri čemu se djelomice objavljeni Šarengrad-Removo pripisuje po obilježjima nalaza daljskoj grupi (VINSKI-GASPARINI, 1983., 602.). Južnom granicom daljske kulture Tasić je označio liniju Vukovar-Županja, a područje između Vukovara i Šida prijelaznom zonom između bosutske i daljske kulture, o čemu svjedoče nalazi iz Šarengrada i Iloka (TASIĆ, 1979., 9.-10., T. I.; T. III.). Ilok se prema sadašnjem stanju istraživanja i statističkom odnosu nalaza bosutske i daljske grupe pripisuje nalazištima naselja bosutske grupe, s prisutnošću ulomaka keramike daljskih obilježja.

Nadamo se da će buduća istraživanja u zapadnom Srijemu rasvijetliti odnos daljske i bosutske kulture na ovom prostoru.

ZAKLJUČAK

Uz Dunav kao prirodnu prometnicu kojom su tisućljećima strujali kulturni i etnički utjecaji, odvijala se u prvim stoljećima prvoga tisućljeća pr. Kr. previranja, o čemu svjedoči materijalna ostavština s nalazišta kao što je ono u Iloku. Rezultati dosadašnjih istraživanja naselje pripisuju bosutoj grupi, tj. prema očuvanoj stratigrafiji i keramici, pronađenoj u tim slojevima, njezinoj najranijoj fazi Kalakača koja je datirana od 10. do prve polovine 8. st. pr. Kr., odnosno u vrijeme Ha B (TASIĆ, 1983., 122.; VASIĆ, 1987., 544.-545.)⁵ u čiji je kraj datirana i iločka ostava (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1968.). Okolnosti nalaza ukazuju na podatak o horizontalnoj stratigrafiji naselja na iločkoj zaravni. Dio naselja istražen 2001. godine nalazi se zapadno od prije istraženog položaja kod kurije Brnjaković, gdje je zabilježen kontinuitet naseljavanja od eneolitika do u mlade željezno doba, što ukazuje na znatan prostorni opseg prapovijesnih naselja, od kojih je jedno iz vremena bosutske grupe. U prilog tome govori i nalaz ostave u Dunavskoj ulici zapadnije od ovog položaja te nalazi sa Šalitre i Ulice M. Tita koji se također nalaze zapadno od dvorca. Zasad, prema stanju istraženosti Gornjega grada u Iloku nije moguće reći je li riječ doista o jedinstvenom naselju ili većem broju naseobinskih cjelina iz toga doba. Među inventarom keramike naselja bosutske kulture u Iloku moguće je prepoznati i keramičke oblike daljske grupe, što ne iznenađuje s obzirom na blizinu područja njezine rasprostranjenosti te nedovoljno rasvijetljenu granicu između tih dviju grupa u Podunavlju, koja bi prema dosadašnjim zaključcima bila u blizini Iloka. Nadamo se da će nastavak arheoloških istraživanja u 2001. godini te buduće objave prijašnjih istraživanja iločkoga Gornjega grada pružiti mogućnost rasvijetljavanju slike naselja na iločkoj zaravni iznad Dunava u prvim stoljećima posljednjega tisućljeća prije Krista.

5 Postoje različita mišljenja o datiranju prve faze bosutske grupe. Uz mišljenje R. Vasića i N. Tasića, postoji stav P. Medovića i D. Popovića koji Bosut III a horizont datiraju u 9. i prvu polovinu 8. st. pr. Kr. u vrijeme Ha B2-3 (MEDOVIĆ, 1978., 40., 43.-45.; POPOVIĆ, 1981., 44.). M. Garašaniin stavlja trajanje ove faze u 11. i 10. st. pr. Kr. (GARAŠANIN, 1983., 675.). U novijoj literaturi postoji slično mišljenje prema rezultatima istraživanja na Feudvaru, gdje su u sloju s keramikom najranije faze bosutske grupe pronađene dvije bronzane topuzaste igle te igla s okruglom narebrenom glavicom koje se datiraju u horizont II ostava sjeverne Hrvatske, odnosno vrijeme Br D i Ha A1 na osnovi kojih je datiran i opisani sloj ispod kojeg se nalazio tzv. horizont I u kojem je pronađena kasnobrončanodobna keramika (ROEDER, 1992., 128.-135., T. 34.-37.).

LITERATURA

- BALEN-LETUNIĆ, D., 1996., Prapovijesna naselja i nekropola vukovarske Lijeve bare, *Vukovar - Lijeve bara*, katalog izložbe, Zagreb, 36.-37.
- BATOROVIĆ, M., 1981., Novi arheološki nalaz u Iloku, *GSM 42*, Vukovar, 19.-21.
- BATOROVIĆ, M., 1983., Arheološka istraživanja u iločkoj tvrđavi, *Bilten AmsjB 17*, Bačka Palanka, 52.-57.
- BRUNŠMID, J., 1900., Prehistorijski predmeti željeznog doba iz Šarengrada u Srijemskoj županiji, *VHADns IV*, Zagreb, 61.-70.
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1956., Prehistorijski nalazi sa Gomolave u Hrtkovcima (u Arheološkom muzeju u Zagrebu), *ZborDNMs sv. 15* (1956.), Beograd, 5.-49.
- GEOGRAFIJA SR Hrvatske III., Zagreb, 1975.
- GARAŠANIN, M., 1983., Period polja s urnama Vojvodine, *PJZ IV*, Sarajevo, 668.-684.
- GÖRICKE, H., 1976., Pregled arheoloških lokaliteta na području grada Iloka, *GSM 31*, Vukovar, 25.-26.
- JOVANOVIĆ, B., 1965., Gomolava, Iskopavanja 1965.-1966., *RVM 14*, Novi Sad, 113.-135.
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N., 1968., "Tračko-kimerijska" ostava iz Iloka, *RVM 15-17*, Novi Sad, 31.-42.
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N., 1994., Sjaj bronce i željeza u praskozorju povijesti, *Vukovar, Vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, Zagreb, 65.-80.
- MARIĆ, R., 1987., *Tvrđava-Ilok, Arheološka istraživanja 1980.-1985.*, Ilok, katalog izložbe
- MARKOVIĆ, Z., Neolitička, eneolitička i ranobrončanodobna naselja u sjevernoj Hrvatskoj, *IzdanjaHAD sv. 16*, Zagreb, 113.-125.
- MEDOVIĆ, P., Kalakača Beška - naselje starijeg gvozdenog doba (period polja sa urnama), *ArhPregl 16*, Beograd, 52.-54.
- MEDOVIĆ, P., 1978., *Naselja starijeg gvozdenog doba u jugoslovenskom Podunavlju, DissMonB XXII*, Beograd
- MEDOVIĆ, P., 1984.-1985., Skeletni grob starijeg gvozdenog doba sa lokaliteta Pećine u Vrdniku, *RVM 29*, Novi Sad, 5.-8.
- MEDOVIĆ, P., 1986., Utvrđena praistorijska naselja u Vojvodini, *Materijali XXII*, Novi Sad, 65.-73.
- MEDOVIĆ, P., 1988., *Kalakača, Naselje ranog gvozdenog doba*, Novi Sad
- MEDOVIĆ, P., 1990., Starije gvozdeno doba u srpskom Podunavlju, *Gospodari srebra*, katalog, Beograd, 23.-31.
- MEDOVIĆ, P., 1992., Die eisenzeitliche Besiedlung und ihre Funde, Vorbericht über die jugoslawisch-deutschen Ausgrabungen in der Siedlung von Feudvar bei Mošorin von 1986-1990, *BRGK 72* (1991), Mainz am Rhein, 144.-151.
- MEDOVIĆ, P., 1999., Skelettgrab der frühen Eisenzeit bei der Siedlung Jaša Tomić (Banat), *Starinar XLIX* (1998.), 39.-48.
- MEDOVIĆ, P., HÄNSEL, B., 1988.-1989., Feudvar kod Mošorina, Naselje gvozdenog i bronzanog doba, *RVM 31*, Novi Sad, 21.-36.
- MEDOVIĆ, P., HÄNSEL, B., 1989., Mošorin/Feudvar, *ArhPregl 28* (1987.), Ljubljana, 65.-68.
- METZNER-NEBELSICK, C., 1996., Die Urnenfelder- und Hallstattzeit in Südostpannonien - eine Region im Spannungsbereich zwischen Osthallstattkreis, karpatenländisch-balkanischer Eisenzeit und Steppenkultur, *Die Osthallstattkultur, Aktes des Internationalen Symposiums, Sopron 1994.*, Budapest, 283.-314.
- MILOŠEVIĆ, P., 1964., Gradina, Vašice-Batrovci - višeslojno praistorijsko naselje, *ArhPregl 6*, Beograd, 18.-19.
- POPOVIĆ, D., 1981., *Keramika starijeg gvozdenog doba u Sremu, FontArchIug IV*, Beograd
- RAŠAJSKI, R., 1954., Gomolava kod Hrtkovaca, Rezultati probnih istraživanja, *RVM 3*, Novi Sad, 187.-219.
- RAŠAJSKI, R., ŠULMAN, M., Praistoriska gradina Feudvar kod Mošorina (Prethodni izveštaj sa probnih arheoloških iskopavanja na lokalitetu Feudvar kod Mošorina u Bačkoj), *RVM 2*, Novi Sad, 117.-141.

- ROEDER, M., Der Übergang von Bronzezeit zu früher Eisenzeit, Vorbericht über die jugoslawisch-deutschen Ausgrabungen in der Siedlung von Feudvar bei Mošorin von 1986-1990, *BRGK* 72 (1991), Mainz am Rhein, 119.-136.
- ŠIMIĆ, J., 1984., Stariji nalazi bosutske grupe iz Vukovara, *IzdanjaHAD* 9, Zagreb, 107.-115.
- ŠIMIĆ, J., 1996., Nalazišta daljske grupe u Daljskoj planini - Prilog proučavanju brončanog i starijeg željeznog doba u sjeveroistočnoj Hrvatskoj, *PrilInstArheolZagrebu* 10 (1993.), Zagreb, 35.-47.
- TASIĆ, N., 1965., Pozno eneolitski, bronzanodobni i sloj starijeg gvozdenog doba na Gomolavi, Iskopavanja 1965.-1966., *RVM* 14, Novi Sad, 177.-228.
- TASIĆ, N., 1971., Bosutska grupa - Nova kultura starijeg gvozdenog doba na području Vojvodine i uže Srbije, *Materijali VII*, Beograd, 61.-83.
- TASIĆ, N., 1972., An Early Iron Age Collective Tomb at Gomolava, *Atug XIII*, Beograd, 27.-38.
- TASIĆ, N., 1972.-1973., Nalazi gvozdenog doba na Gomolavi, Istraživanja 1969.-1971., *RVM* 21-22, Novi Sad, 99.-123.
- TASIĆ, N., 1974., Starije gvozdeno doba, *Praistorija Vojvodine*, Novi Sad, 257.-276.
- TASIĆ, N., 1979., Teritorijalno, kulturno i hronološko razgraničenje daljske i bosutske kulture, *Balkanica X*, Beograd, 7.-23.
- TASIĆ, N., 1983., *Jugoslovensko Podunavlje od indoevropske seobe do prodora Skita*, Novi Sad-Beograd
- TASIĆ, N., 1986.-1987., Stratigrafski i relativnohronološki odnosi Gomolave kod Hrtkovaca i Gradine na Bosutu, *RVM* 30, Novi Sad, 85.-92.
- VASIĆ, R., 1973., Kulturne grupe starijeg gvozdenog doba u Jugoslaviji, *PosIzd* 12, Beograd
- VASIĆ, R., 1987., Bosutska grupa, *PJZ V*, Sarajevo, 536.-554.
- VINSKI, Z., 1955., "Tračko-kimerijski" nalaz Adaševci u Srijemu, *RVM* 4, Novi Sad, 27.-42.
- VINSKI Z., VINSKI-GASPARINI, K., 1956., Prolegomena k statistici i kronologiji prethistorijskih ostava u Hrvatskoj i u vojvodanskom području Srijema, *Opusca I*, Zagreb, 57.-99.
- VINSKI Z., VINSKI-GASPARINI, K., 1962., O utjecajima istočno-alpske halštatske kulture i balkanske ilirske na slavonsko-srijemsko Podunavlje, *ARadRaspr* 2, Zagreb, 263.-293.
- VINSKI-GASPARINI, K., 1973., *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, *MonFfZadar* 1, Zadar
- VINSKI-GASPARINI, K., 1983., Grupa Dalj, *PJZ IV*, Sarajevo, 599.-617.

Summary

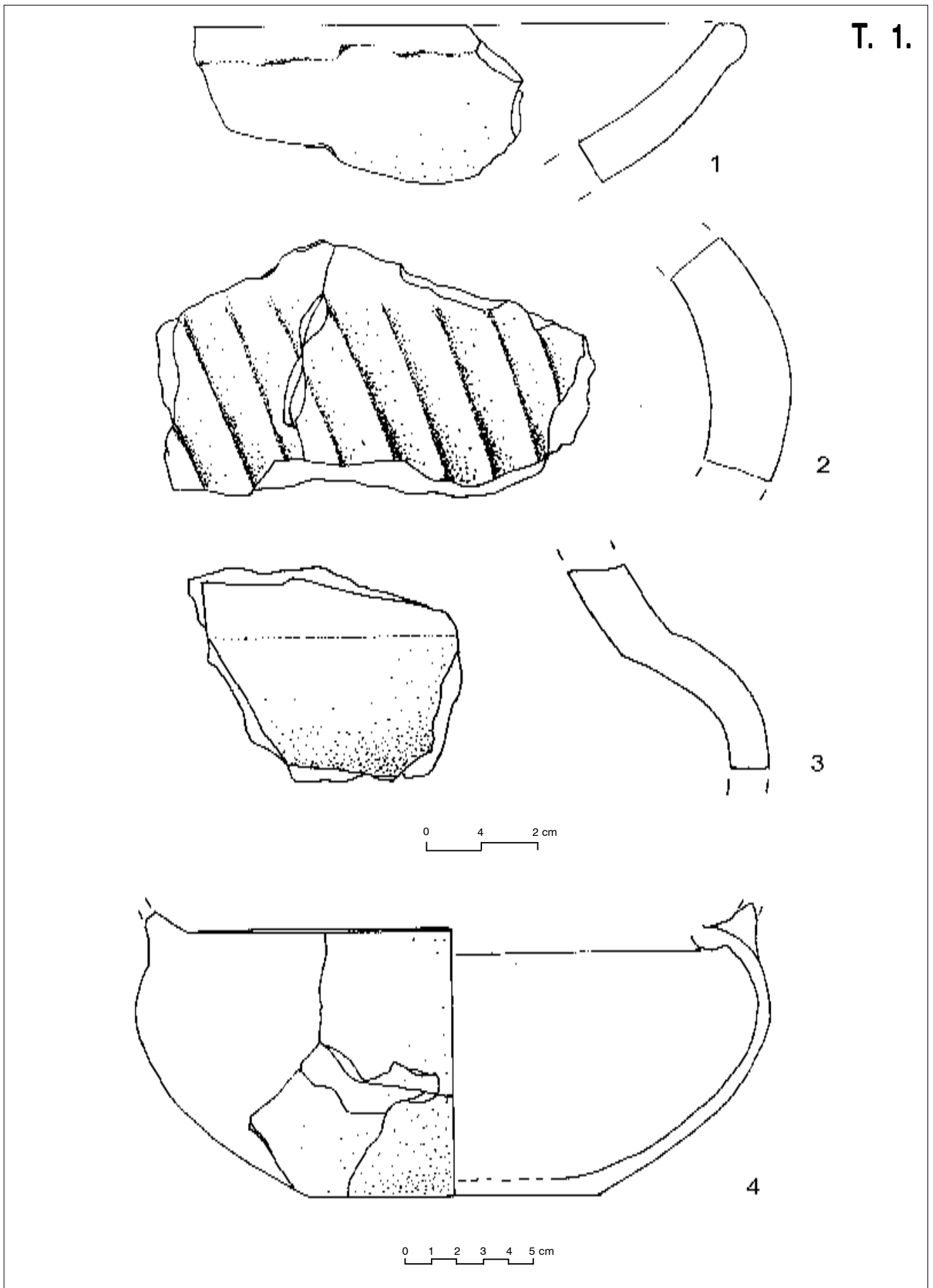
The Bosut Group Settlement in the Upper Town of Ilok

For many thousands of years, the margin of the loess plateau making the right Danube bank higher, between the significant river-crossing from Srijem to Bačka, has been an attractive spot for settlement, as numerous finds from the area of the town of Ilok verify. Archaeological evidence was most frequently preserved as chance finds as a consequence of construction work within the urban zone, which Ilok has been ever since the Middle Ages. The first rescue archaeological excavations, which yielded extraordinary valuable data on the prehistoric and Middle Age period, were undertaken in 1982 near the northern walls of the town of Ilok. In 2001 archaeological conservation works took place to the north of the eastern wing of the Odescalchi castle. The excavations brought to light recently raised layers from the time of the castle renovation and the terrace construction, as well as baroque architecture. Medieval walls and the related trenches were unearthed. Despite the rich construction ac-

tivities on the representative site of the Upper Town of Ilok, the stratigraphy of the prehistoric times was partly preserved. Those are the layers of the Bosut group settlement. In this paper the results and finds of the excavations related to the first centuries of the last millennium BC are presented, and the border between the Bosut and the Dalj group and their mutual influences are investigated.

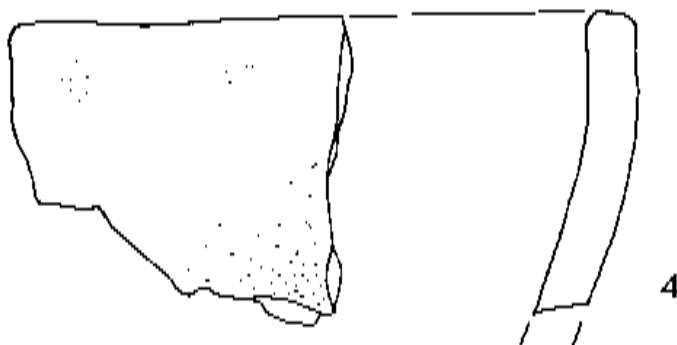
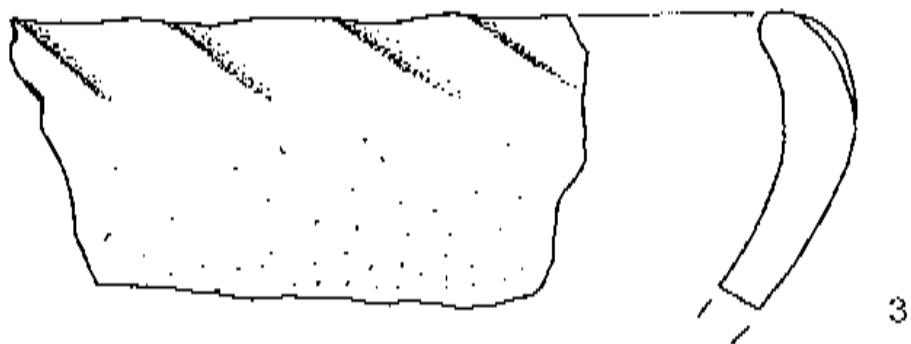
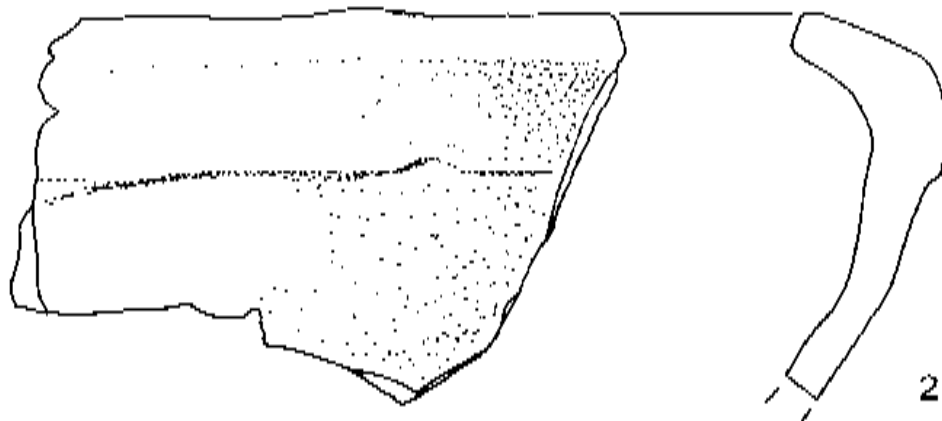
The preserved stratigraphy of the Bosut group layers on the site of the Ilok dynasty castle lies in the part preserved in the semi-entrenched building (Fig. 1). The pit was mainly destroyed by medieval trenches and the baroque cellar walls, made on sterile soil (Fig. 2). Pottery and daub finds were also unearthed from the layers found above the stratigraphy of the Bosut group, as well as in the medieval trenches intended for wall foundations. Owing to the poor condition of the pit it is not possible to come to any reliable conclusions as to its function. In the excavations, five layers rich with pottery finds were sorted out (SJ 083, 088, 099, 106, 108). Pottery artefacts such as pots with an S-profiled body and an inverted, sometimes faceted rim, pots with a rounded body and a conical neck, as well as pots with a rounded body decorated by a plastic band with fingerprints are classified as the Kalakača phase of the Bosut group. Such is the case with bowls with a rounded body and a flat rim, as well as bowls with an incised body. The inventory of the Bosut group settlements includes also cups with a handle higher than the rim, and canthari. Bowls with a rounded body and an inverted, either faceted or cannellured rim, are common forms of the Dalj and Bosut groups (Tasić, 1979, 13). The mentioned artefacts decorated by engraved isolated lines or bunches of lines were uncovered in the settlements of the Kalakača phase of the Bosut group, whereas the artefacts themselves, without considering the decorations, appear throughout the entire Bosut group phase. According to up-to-date results of the excavations the settlement is classified as part of the Bosut group, i.e. according to the preserved stratigraphy and pottery found in these layers as its earliest phase, Kalakača, which is dated from the 10th to the first half of the 8th century BC, or into the Ha B period (Tasić, 1983, 122; Vasić, 1987, 544-545), into whose end the Ilok hoard is dated as well (Majnarić-Pandžić, 1968). The circumstances of the find point to the information on the horizontal stratigraphy of the settlement on the Ilok plateau. The part of the settlement excavated in 2001 is situated to the west of the formerly excavated site near the Brnjaković residence, where continuity of settlement existed from the Aeneolithic up until the early Iron Age, which testifies to the large area of the prehistoric settlements, of which one is from the period of the Bosut group. Evidence for this is supplied also from the find of the hoard in Dunavska Street, situated to the west of this site, and the finds from Šalitra and Marshall Tito Street, which also lie to the west of the castle. According to the present state of the excavations of the Upper Town of Ilok it is not possible to tell whether we are actually dealing with an integral settlement or a larger number of settlement complexes from the period. Among the pottery inventory of the Bosut culture settlement in Ilok it is possible to recognize pottery artefacts of the Dalj group, which is not surprising considering the vicinity of its dissemination area and the unsubstantially clarified border between those two groups in the Danube Region, which, according to the latest conclusions, should be near Ilok. We hope that the continuation of last year's archaeological excavations and future publications of the past investigations of the Upper Town of Ilok will clarify the picture of settlements on the plateau of Ilok above the Danube River in the first centuries of the last millennium BC.

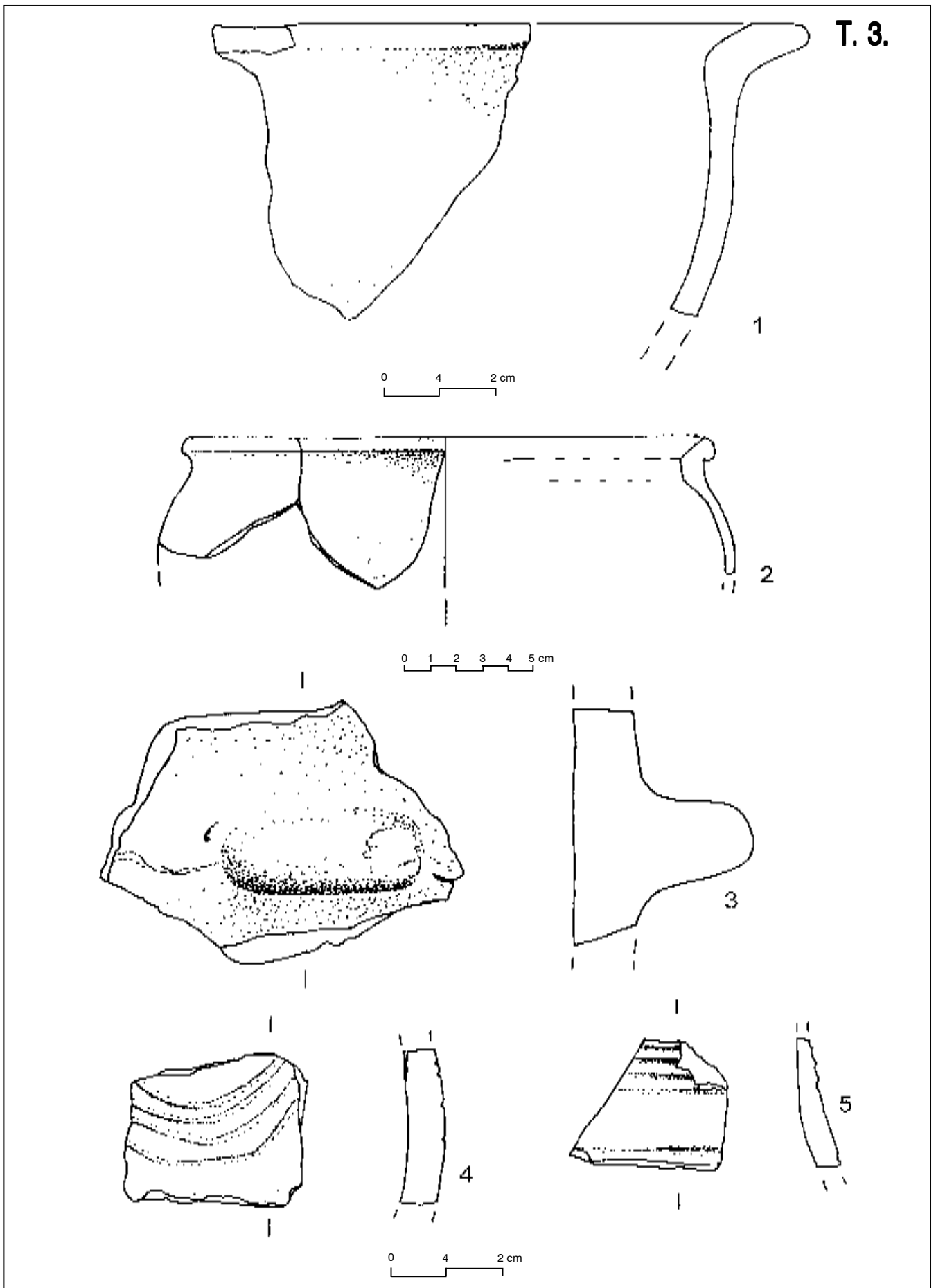

T. 1., 1-3: SJ 108; T. 1., 4: SJ 083

T. 2.

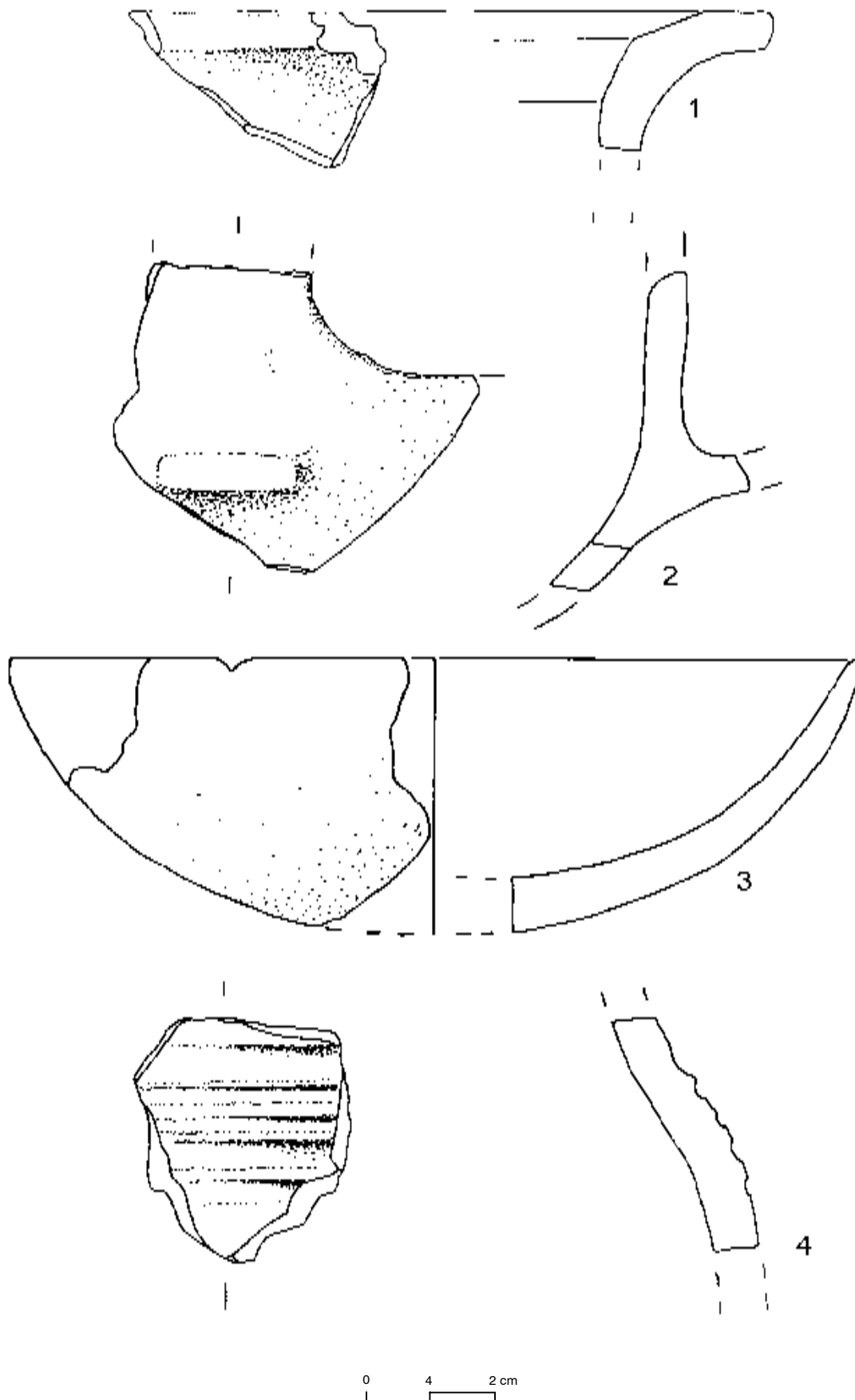

0 4 2 cm

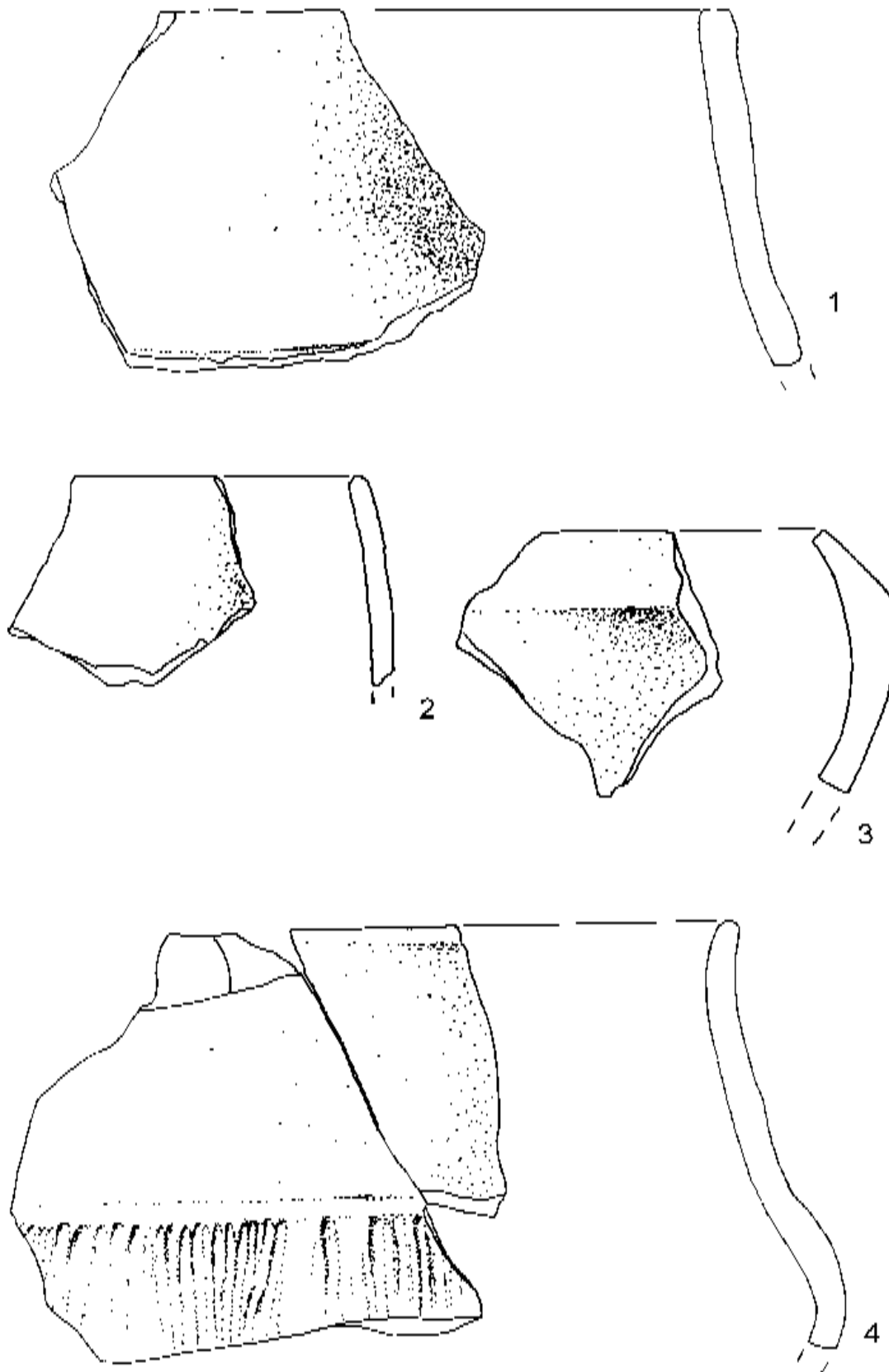
T. 3., 1-5: SJ 106

T. 4.

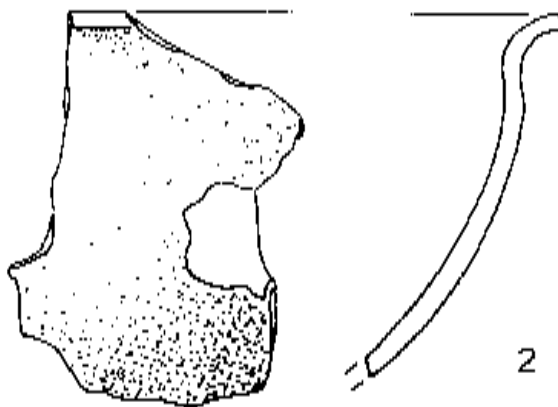
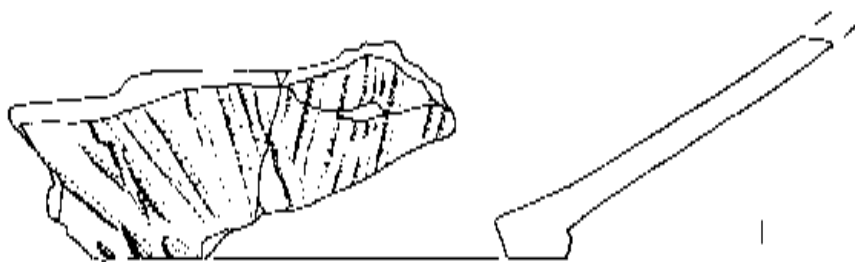
T. 4., 1: SJ 094; T. 4., 2: SJ 106; T.4., 3: SJ 083; T. 4., 4: SJ 100

T. 5.

T. 5., 1-2: SJ 099; T. 5., 3-4: SJ 106

T. 6.

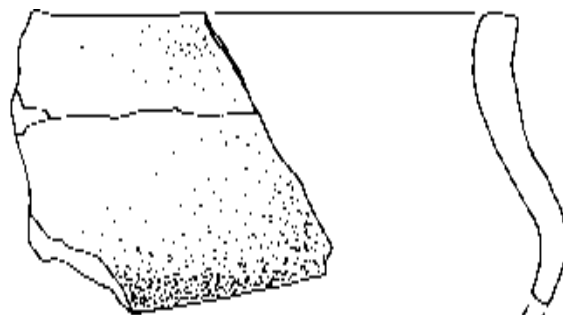
0 1 2 3 4 5 cm

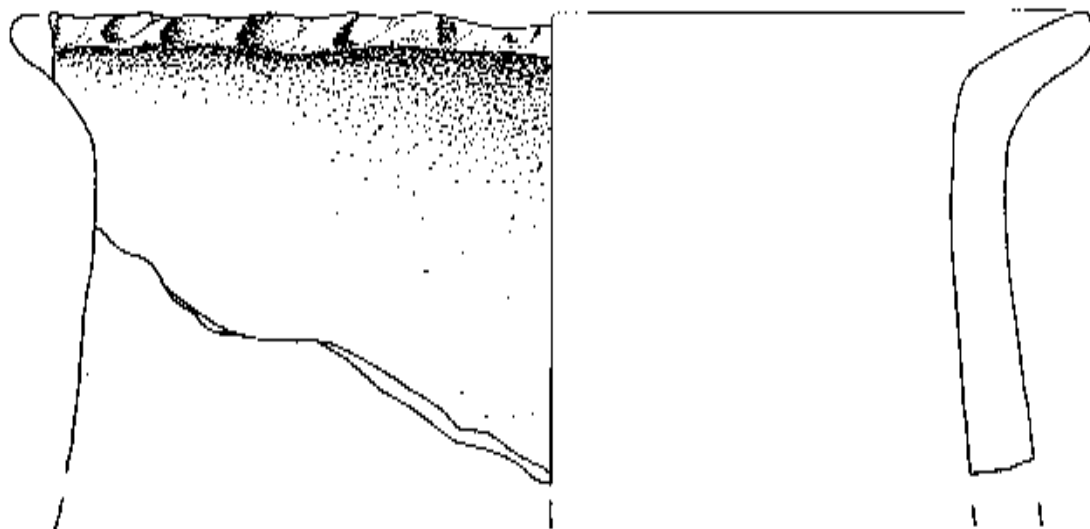
0 4 2 cm

T. 6., 1-2: SJ 099; T. 6., 3: SJ 083; T. 6., 4: SJ 099

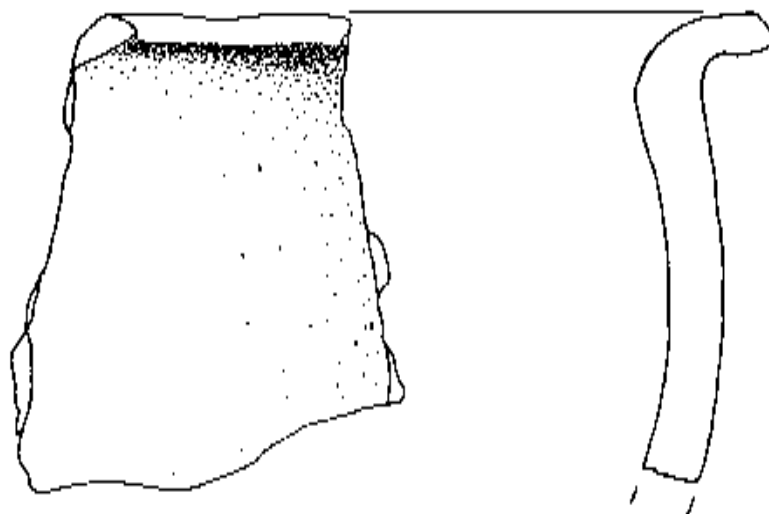
T. 7.

1

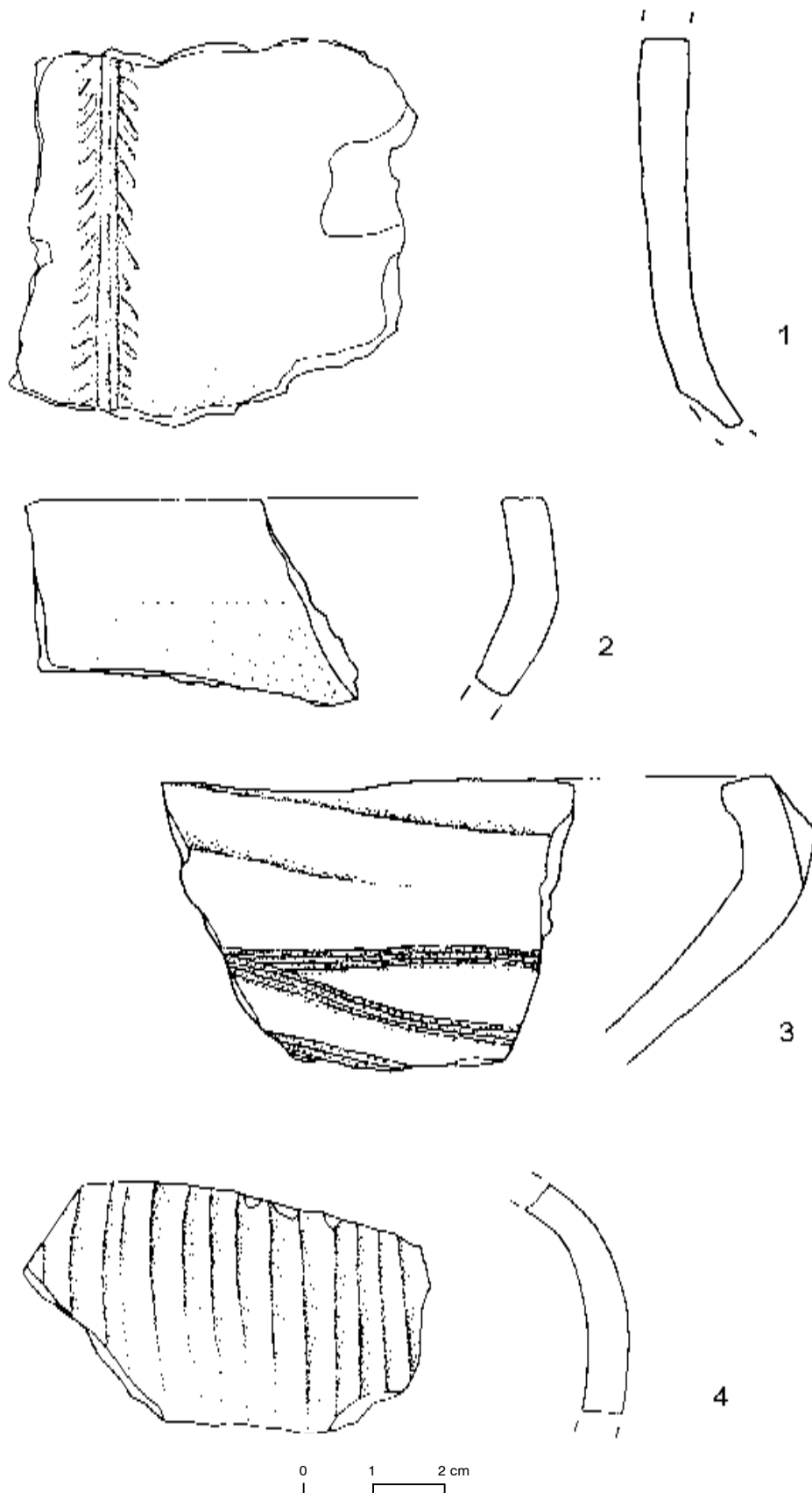
2

3

0 4 2 cm

T. 8.

T. 8., 1-2: SJ 039; T. 8., 3: SJ 093; T. 8., 4: SJ 107